

1. A halálbüntetés kérdése a magyar büntető törvénykönyv revíziójával immár harmadszor jut nálunk megújuló érdeklődés középpontjába. Eme történelmi, vallási, etikai, jogi s politikai oldaláról letárgyalt kérdés felett ma elméleti csatározásokat megismételni vagy felújítani anakronizmus számba menne. Már a hetvenes évek törvényalkotói kijelentették, hogy a javaslat "a halálbüntetés jogosságának elméleti diskusziójába" nem fog belemenni, hanem csupán a szükségesség szempontjából teszi bírálat tárgyává. A hetvenes évektől pedig a kérdés továbbfejlődött, mondhatni csak azóta érett igazán meg.

Az utolsó fél évszázadban ui. a halálbüntetés hívei felfogásában olyan lényeges változás ment végbe, hogy az a rideg válaszfal, mely az abolicionalistákat a halálbüntetés védelmezőitől elkülönítette, többé nem található meg. Lábuk alól ez idő alatt egyre jobban és jobban csúszott ki ama elvi alap, melyen oly könnyen vívták meg az ellentáborral szemben csatáikat. Hisz csak nézzünk végig arzenáljuk felszerelésén, egykori legerősebb fegyverüket, a tálió elvét gondos keresés után hol csak felismerhetetlen átalakításban, hol mint teljesen divatját múlt berozdásodott creklyét fedezhetjük fel. De hiába keressük a hamisítatlan megtorlás fegyverét, a jus talionis, a mózesi törvényhozás: "szemet szemért, fogat fogért" elvnek azt az igazságossági principiumát, melyről a heidelbergi nagy filozófus oly fennen hirdette: "Wenn die Gerechtigkeit untergeht, so hat es keinen Wert mehr, dass Menschen auf der Erde leben".

A halálbüntetés létjogosultságának elvi igazolásában beállott eme lényeges változás a büntetés céljának tudományos kutatásával függ össze. A filozófiai spekulációkon nyugvó abszolút büntetőelméletek szerint ui. a büntetés kizárólagos célja: a megtorlás igazságos viszonzása a büntett által elkövetett rossznak. A megtorlás gondolata azonban a múlt század közepétől mindjobban elszíntelenedik s a büntetés célja az általános megelőzés gondolatában jegecesedik ki. Ez elmélet szerint, a büntetés célja már nem a megtorlás, hanem a generális prevenció, vagyis a büntetésben foglalt elrettentéssel odahatni, hogy az állam polgárainak jogi öntudata emelkedjék.

Csak később a kriminológiai kutatásoknak a gonosztevők osztályozására való kiterjesztésével alakul ki a speciális prevenció eszméje s jönnek létre azok a relatív elméletek, melyek pusztán a büntettest tartják szem előtt. Ez elméletek szerint a

büntetés célja, hogy a büntetett a jövőben lehetőleg újabb büntetést ne kövessen el. Ezt a célt a gonosztevők osztályai szerint hol a javítással, hol pedig a mesterséges kiválasztással igyekeznek elérni.

Így szabadult ki a halálbüntetés, mint büntetési eszköz a tudománytalan elméletek vonzóköréből s került bele a tudományos megfigyelések centrumába. Téves volna azonban azt hinni, mintha jelenleg már csak kizárólag a tudomány fegyverei mérköznének össze a halálbüntetés mellett és ellen folyó küzdelemben. Még sajnos, ma is százados előítéletek, érzelmi momentumok s a tudomány újabb eredményei iránti elfogultság az az áthidalhatatlan fal, melyen az abolicionisták küzdelme a legtöbb helyen hajótörést szenved.

Ha nem a megtorlás a büntetés célja, kérdezzük: a halálbüntetés a relatív büntetési célok melyikét valósítja meg? Elméletileg természetesen, csak az általános megelőzés, az ártalmatlanítás és a mesterséges kiválasztás céljai jöhetnek tekintetbe.

S a halálbüntetés védelmezői kétségkívül a generális prevenció hangsúlyozásával tartják a laikus közfelfogás előtt a legerősebben magukat. Az élet elvételével kifejezett elrettentés oly intő momentum, mely az állam polgárainak a halálbüntetéssel fenyegetett büntettek elkövetésétől való visszatartását nem tévesztheti el. Mert ha a legsúlyosabb büntetés nem rettent vissza a büntetendő cselekmények elkövetésétől, úgy várható-e ilyen hatás a sokkal enyhébb szabadságvesztés büntetésektől? Így okoskodik ma még sok jogász és majdnem minden laikus.

Csak amint általában a leglogikusabban felépített filozófiai rendszerek a gyakorlati megfigyelések adalékain siklanak el és dőlnek össze, akként az egyébként logikus deduktív következtetések is az induktív megfigyelések eredményein törnek ki a nyakukat. Így van ez a halálbüntetés kérdésénél is.

E helyen csak pár legjellegzetesebb megfigyelésre hivatkozunk. A büntettek biológiájának tudományos tanulmányozásával megállapítást nyert, hogy a gonosztevők igen tekintélyes percentje a szervezetileg abnormis egyének közül sorakozik. Majd pedig a kísérleteknek a büntettek különböző csoportjaira való kiterjesztésével nyilvánvalóvá lőn, hogy a szervezetileg abnormis büntettek legnagyobb százaléka épp a legsúlyosabb gonosztevők között fordul elő.

Ehhez kapcsolódik két más megfigyelés. Az egyik az, hogy a történelem tanúsága szerint a halálbüntetés leggazdagabb aratása sehohsem tudta a legsúlyosabb bünteteket teljesen visszaszorítani. "S mit használtak az emberiségnek a kínok ezer fajai?" kérdi Szemere... "Mi jó és nemes virágzott azon hatvanezer életből, mi VIII.

Henrik alatt múlt ki vérpadon s azon hetvenezerből, mi Angliában 1689-től 1787-ig hóhér által végeztetett ki? Nem kellene-e eszerint Spanyolországnak paradicsomként ragyogni, hol némely három hónap alatt 2800-at ölt meg a törvény szava?"

És viszont azokban az államokban, melyekben a halálbüntetés törvényhozásilag van eltörölve, illetve melyekben de facto nem alkalmaztatik, a halálbüntetéssel addig sújtott büntettek száma észrevehetően sehol sem emelkedett. Sőt mi a halálbüntetésre nézve jellemző, egy amerikai statisztikai kimutatás szerint a linceselés, eme a primitív társadalmi bosszúnak megfelelő szociális reakció épp azokban az államokban fordul elő a legritkábban, melyekben a halálbüntetés nem alkalmaztatik. A másik az, hogy a halálra ítélt egyének tekintélyes része a kivégzés látványosságában már előbb maga gyönyörködött. Egy angol lelkész kimutatása szerint pl. az általa végső lelkészi ellátásban részesített 167 halálra ítélt gonosztevő között csak 6 nem volt jelen kivégzésnél.

Ezek a tények tehát mind azt bizonyítják, hogy a halálbüntetésnek elrettentő hatása nincs. Nincs, mert ismételjük, a gyilkosok tekintélyes része szervezetileg nem abnormis egyén. De a halálbüntetés szervezetileg abnormis egyénekre sem gyakorol elrettentő hatást. Hanem éppen ellenkezőleg, annak ez elemre a legkárosabban kiható tömegszuggeráló ereje van. Igen helyesen mondja Aubry¹ kitűnő könyvében, a "tuer avac cérémonies" valósággal epidémiát teremtett, mely csak amúgy szüli az anarchista "mártírokat". A nálunk is egyidőben annyira elterjedt betyáromantika ebből a veszélyes epidémikus tömegszuggerációból táplálkozott.

Ha a halálbüntetés nem valósíthatja meg az elrettentés célját, úgy csak az ártalmatlanítás és a mesterséges kiválasztás relatív céljainak állhat a szolgálatában.

Így az olasz kriminántropológusok egy része, mint Lombroso és Garofalo, a szkekcio szempontjából mint gazdaságos eszköz fenntartása mellett lépnek síkra. Másik részük azonban Ferrivel élükön helyesen hangsúlyozza, hogy nem lévén más egyébről szó, mint az egyéneknek a fajfenntartás lehetőségéből való kizárásáról, életfogytiglani szabadságvesztés-büntetés teljesen megfelel az elérni kívánt célnak. Másrészt pedig, ha ezúton törekednék a társadalomnak a közveszélyes elemektől való gyökeres megtisztítására, úgy azt csak tömeges mézárulás útján érhetnék el, mi nem lehet egyetlen mai kultúrállam feladata sem.

¹ Aubry: La contagion du meurire.

A halálbüntetés tehát míg az elrettentés célját nem szolgálja, addig a szelekció és ártalmatlanítás szempontjából nem pótolhatatlan büntetési eszköz.

De mai alkalmazásában sem igazolható, mikor a legsúlyosabb szándékos ölési tényálladék elkövetésére állapítja meg a BTK. A magyar BTK. szerint ui., amint tudjuk, csak két esetben mondható ki a halálbüntetés: 1. a király meggyilkolása, szándékos megölése, vagy ezek kísérlete miatt (BTK. 126. 1. p.) és a 2. a bevégzett gyilkosság büntette miatt (BTK. 278.). Ha a társadalom-védelmi álláspontra helyezkedünk, kérjük: vajon éppen a gyilkosok-e azok a gonosztevők, *kik a legveszélyesebbek, a legreménytelenebbül javíthatatlanok? A gyilkos most készül pszichológiája ennek ellenkezőjét látszik mutatni. Már Wahlberg régebbi adatai szerint 282 halálra ítélt körül csak 70 volt büntettes előéletű. Egy angol kimutatás szerint 156 kivégzett gyilkos közül 118 nem volt előzőleg büntetve. A feltételes szabadságra bocsátottaknak pedig csak igen jelentéktelen tört százaléka lesz visszaeső.

A halálbüntetésnek a büntetés relatív céljai szempontjából megállapított értéktelensége mellett még más pozitív okok is forognak fenn, melyek a halálbüntetés eltörlésének szükségességét sürgetik.

E helyen éppen csak két legfontosabbra utalunk. Az egyik, amely már a Beccaria követői fegyverei között is szerepelt: a tévedés jóvátételének a lehetetlensége. Újabban ez érv ellen azzal argumentáltak s részben sikerült is ez érvek életetompítani, hogy a kriminalisztika és eljárás fejlettségének mai foka mellett teljesen kizárt dolog, hogy ún. Justizmord előfordulhasson. Bár így volna; de sajnos: nagyon is nincs így. Az utóbbi időben két könyv tárt fel megdöbbentő adatokat. Az egyik a francia Lailler- Bonoven², a másik Sello³ munkája. Így különösen érdekes a Sello könyve, ki nagy utánjárással (1797. óta) mintegy százötvenhárom esetet gyűjtött össze a kriminalisztika legújabb történetéből. Bárhogya is igyekezett Löffler a könyv hatását tendenciózus kritikájával letompítani, az a bírói tévedések olyan dokumentumait állítja elének, melyeknek a halálbüntetés legelszántabb hívét is gondolkozóba kellene ejteniök, az ingadozókat pedig az abolicionalizmus kérelhetetlen harcosává kellene tenniök. És az, ki a büntetőperben szereplő egyéneknek: tanúk, bírók és esküdtek, vádlott, szakértők pszichológiájával, vagyis Gross termi-

2 Lailler-Bonoven: Les erreurs judiciaires et leurs causes.

3 Sello: Die Irrtümer der Strafjustiz und ihre Ursachen.

nológiáját használva, a szubjektív kriminálpszichológiával és e csoportban főleg: a tanúvallomások lélektanával kissé közelebről foglalkozott, egyáltalában nem fog azon csodálkozni, hogy épp azokban a grande bűnperekben, melyekben a bíróság élet és halál felett van hivatva ítélni, oly gyakran fordulhat elő: a végzetes, soha jóvá nem tehető bírói tévedés.

A kriminálpszichológia és kriminalisztika legújabb eredményei az abolicionalisták e régi, harcban elcsorbult fegyverének olyan új élt kölcsönöztek, milyennel előbb soha nem rendelkezett.

A másik ilyen pozitív ok, melyre e helyen utalni kívánunk, a halálbüntetés káros tömegpszichikai hatása: "A gyilkosság — írja már Beccaria —, melyet ijesztő büntett gyanánt hirdetnek, borzadály és szenvedély nélkül gyakoroltatik szemünk előtt. Okuljunk a példán. Az erőszakos halált rémséges látványnak írták le nekünk; de látjuk, hogy egy pillanat műve. Mennyivel kevésbé lesz az rettenetes annak, kit váratlanul ér s ki meg van kímélve majdnem minden fájdalomtól."

Jó ideig ugyanis a generális prevenció szempontjából, amint tudjuk, a halálbüntetés piacokon, a nagy nyilvánosság előtt hajtatott végre. De az ezáltal elérni kívánt hatás fordítottképp jelentkezett. A tömegszuggeráció hatása alatt ui. mindenütt a legvadabb és legkicsapongóbb véres orgiák ilték diadalukat a nyilvános kivégzések nyomán. Úgyannyira, hogy a szükség kényszere alatt nyilvános kivégzések helyébe mindenütt a zárt helyen való végrehajtás lép. Téves volna azonban azt hinni, hogy ezzel a halálbüntetés végrehajtásának káros tömegpszichikai hatása semlegesítve volna.

Amit akkor a közvetlen szemlélés végzett el a tömeg pszichéjében, ugyanazt végzi el ma talán még hatásosabban a napi sajtó bő, nem egyszer nagyon is színes tudósítása. Oldalakat elfoglaló és a gyilkos nevét fennen viselő hasábkok elolvasása után, melyekben mindaz a csöpp kis mozzanat megörökítésre talál, mi a gyilkos életéből ki volt halászható az utolsó borzadályoktól telt aktusig: úgy tűnik fel előttünk, mintha valami hős sorsáról s nem is az emberi társadalom szerencsétlen wlrke páriájáéről lenne szó. Csodálható-e akkor, ha a börtön falai között levő gyilkos első kérése igen gyakran a napilapok után irányul s inkább kész mindenről, még a napi táplálékáról is lemondani, csak hogy lázas kíváncsiságát kielégíthesse. Mily rosszul jut ki ezzel szemben bezzeg az élethossziglani fegyházlakó, kinek legfeljebb csak hátul a törvényszéki rovatban jut pár szürke sor.

2. A halálbüntetés kérdése végre többé nem ellenőrizhetetlen érzelmi momentumok és tudománytalan filozófiai elmélekedések labdajátéka. És büszkén mond-

hatjuk, hogy nem éppen nálunk, ahol az abolitionista mozgalomnak messzi visszanyúló életerős gyökerei vannak. A negyvenhármas javaslat tárgyalásakor lefolyt magasszínvonalú, érvekben gazdag vita, még inkább a megyéknek a halálbüntetés elleni bátor, nyílt színvallása: örök dicsősége a magyar nemzeti szabadelvű felfogásnak!

De a hetvenes évek tárgyalásai sem rontják le előbbi kijelentésünk értékét. Csak szembe kell helyeznünk Bismarcknak a porosz birodalmi ülésen a halálbüntetés mellett tartott hatalmas védelmét Csemegi mérsékelt komoly érvelésével s mindjárt nyilvánvalóvá lesz az a különbség, mely a vélemények eltérésében visszatükröződik. Míg Bismarck a halálbüntetés fenntartását olyan elengedhetetlen eszköznek tartja, melyről az államnak a jogbiztonság érdekében lemondania sohasem szabad, addig Csemegi a magyar büntetőtvénnyavaslat emlékezetes tárgyalásán így nyilatkozott: "Teljes meggyőződésem az, s ezt lelkem mélyéből mondom: hogy az államnak kötelessége fokról-fokra előkészíteni a halálbüntetés megszüntetésének a lehetőségét. Az államnak kötelessége azon térre lépni, mely valószínűvé teszi, hogy egy bizonyos időben a halálbüntetés meg legyen szüntethető." De még kifejezöbben a javaslat indokolásának ama pontja, mely a belga büntetőtvénnykönyv kijelentéseit teljesen magáévá teszi: "Ha mi tehát védelmezzük a halálbüntetést — írja az indokolás — ez nem azt jelenti, mintha mi annak végleges és föltétlen fenntartását kívánnók. Mi reméljük, hogy hosszabb késedelem nélkül fog érkezni a nap, melyen a társadalmi rend minden veszélye nélkül eltűnhetik e büntetés tvénnykönyvünkből".

Kérdezzük tehát: elérkezett-e e "kivételes és borzalmas" — amint BTK-nk indokolása írja — büntetési nem eltörlésének napja?

Ránk nézve e kérdés, kik a halálbüntetés célszerűtlenségét és káros kihatását valljuk, tárgyaltalan volna. De feltesszük azok kedvéért, kik nem tudtak még ez alapra lépni, vagy kik e téren is a fokozatos haladást vallják.

Feltett kérdésünkre nyugodt lelkiismerettel adhatjuk meg a választ, hogy a halálbüntetés eltörlésének napja nálunk már régen érkezett.

Az Alföld és Bakony betyárromantikája kiveszett. Amint nincsenek már többé Rózsa Sándoraink, Savanyú Józsiink, Sobriink és hasonló hírhedt rablóvezéreink. De nincsenek már szegénylegényeink, futóbetyáraink sem. Aminthogy nincs ma már statáriális bíraskodás és királyi biztosság sem. Magyarország bűnözési fizionómiáján nincs többé semmi olyan speciális vonás, mely más rendezett kultúrállam kriminalitásának alakulásától egzotikus színezetével volna megkülönböztethető.

Ezt érezték a Bűnvádi perrendtartás kodifikátorai is. A halálbüntetés végrehajtásának minél szűkebb körre való redukálásáért a perrendtartás ui. úgy intézkedik, hogy az esküdtbírótság bírói tanácsának joga van a halálbüntetést kimondani s az elítéltet ugyanakkor kegyelemre ajánlani. Hogy ez azután mennyiben egyeztethető össze a BP. komolyságával, nem kell bővebben magyarázni. A BP ui. ugyanattól a bírói tanácstól két véleményt kér. Ez pedig a halálbüntetés igazságosságában való hitet még azoknál is alkalmas lerontani, akik abban tényleg hittek. "Ha maguk sem tartják igazságosnak a halálos ítéletet, miért mondták azt ki, ha pedig annak tartják, hogy ajánlhatják kegyelemre az illetőt? — kérdi megdönthetetlen logikával Finkey.⁴

De az új BTK. kodifikációjának előestéjén minden jogosult reményünk megvan arra, hogy e barbár és céltalan büntetés új kódexünkben nem fog helyt találni. Pár év alatt a felfogások nálunk annyira tisztázódtak, hogy elméleti kriminalistáink között ma már nincs egyetlen egy, ki a halálbüntetés további fenntartását el ne ítélné. Az 1903-iki Finkey-féle javaslat a halálbüntetést már nem ismeri.⁵ A magyarországi abolicionisták küzdelme pedig 1909-ben Balogh Jenő⁶ személyében olyan hatalmas támogatást nyert, mely nálunk remélhetőleg a küzdelem sorsát végleg megpecsételte. A jelenlegi igazságügyminiszter ui. büntetőtvénnykönyvünk revíziójáról írt tanulmányában a következő szavakkal tört lándzsát a halálbüntetés eltörlése mellett: "Kihagynám a halálbüntetést, melynek eltörlése végett a 40-es évek nagyemlékű államférfiai nemes küzdelmüket vívták. Az a lelkes csoport, mely ugyannerre a célra boldogult kartársam, Fayer László vezetése alatt az utóbbi évtizedekben harcolt, a lefolyt utolsó húsz év alatt nagy elégtételt kapott... Magyarországon sincs rá szükség. Az életfogytig tartó fogház meg fogja óvni a társadalmat a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetéseitől is és éveken át magánolvasásban végrehajtva elég iszonyú büntetés lesz arra, hogy visszatartó ereje is maradjon."

És reméljük nagyon, hogy a magyar képviselőház és főrendiház nem fog e kíváló magyar államférfiak emlékéhez hűtlen lenni, hanem a helyes büntetőpolitika

⁴ Finkey: Jogtudományi Közlöny, 1909. 5. sz.

⁵ A nemrég megjelent előadói tervezetek közül pusztán az Illésé tartja meg büntetési rendszerében a halálbüntetést; de nem elvi alapon, hanem gyakorlati szükségességből. Talán erre is felel dolgozatunk.

⁶ Balogh Jenő: Büntetőtvénnykönyvünk revíziója. (Jogtudományi Közlöny, 1903. 4. sz.)

elveit felismerve és a kultúra szavát követve nem fog ama kívánság teljesítése elől elzárkózni, melyért a múlt század első felében a lánglelkű Szemere hiába emelt szót.

“Most már a sor rajtunk van”, hangsúlyozva ismételjük vele hetven év magasabb kultúrájának és büntetőjogi tapasztalatainak birtokában: “Tehát engedjétek nekünk is a kísérletet teljesen, egészben s a büntetőjog többi részeivel összhangzólag megtehetnünk; eljárások s elveitek felől már ítélte a múlt, a mieink fölött majd a jövő ítélend.”

(Bűnügyi Szemle, 1913. évf. 2. sz.)

III. NEMZETKÖZI JOG